

УДК 343

Назар Гданський
Західноукраїнський національний університет,
викладач кафедри кримінального права та процесу,
доктор філософії в галузі права
gdanski1@ukr.net

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ПРИТЯГНЕННЯ СУДДІ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УХВАЛЕНЕ НИМ СУДОВЕ РІШЕННЯ

*Полюби Господа Бога твого всім серцем твоїм, і
всією душею твоєю, і всією думкою твоєю. Це є
перша і найбільша заповідь. Друга ж подібна до неї:
люби ближнього свого, як самого себе. На цих двох
заповідях утверджується весь Закон і Пророки.*

Євангеліє від Св. Марка 12, 30-31

<http://doi.org/10.23939/law2023.40.272>

© Гданський Н., 2023

Титан праці Іван Франко та митрополит Андрей Шептицький писали: «Любіть Україну не потоком шумних і галасливих фраз, а тихою і невтомною працею. Голосний, фразеологічний та в більшій мірі нещирий, бо ділами не попертий патріотизм мусить уступити місце поважному, мовчазному, але глибоко відчутому народолюбству, що виявляє себе не словами, а працею».

Під впливом інформаційних та політичних кампаній суспільство часто безкритично приймає як власні популістичні та небезпечні слова публічних осіб, які, не знаючи справжнього стану речей в судовій системі України та не попрацювавши там жодного дня, називають себе «експертами» і беруться за її «реформування». Через брак об'єктивної та достовірної інформації щодо рівня довіри до судової влади та впливу на неї законодавчих змін, керуючись власними репутаційними інтересами, такі особи формують у суспільстві хибне уявлення щодо діяльності судів. Це, зокрема, стосується доцільності використання оцінних понять у регламентації підстав для притягнення судів до дисциплінарної відповідальності та їх правильне трактування.

Закон Божий як епіграф до статті вибрано не випадково, адже його сконструйовано якраз із використанням оцінних понять, ключовими з яких є «любов» та «ближній». І якщо сам Господь для написання Нового завіту (договору) з людиною вдався до оцінних понять, то марно думати, що нам, людям, вдасться обійтися без використання цього прийому юридичної техніки.

В Україні як у демократичній державі законодавство має відповідати критеріям і принципам, що визначені Конституцією України. Це, зокрема, принципів верховенства права. Вимогою верховенства права, як встановив Конституційний Суд України, є дотримання принципу юридичної визначеності. Цей принцип зумовлює однакове застосування норми права, а також унеможливлення її довільного трактування. Юридична

визначеність норми права є основною умовою забезпечення кожному ефективного судового захисту незалежним судом.

Відповідно до рішення Конституційного Суду України (від 20 червня 2019 року № 6-р/2019), юридична визначеність охоплює такі складові частини, як чіткість, зрозумілість, однозначність норм права. Згідно з цим рішенням, «законодавець має прагнути до чіткості та зрозумілості у викладенні норм права. Кожна особа відповідно до конкретних обставин має орієнтуватися в тому, яка саме норма права застосовується у певному випадку, та мати чітке розуміння щодо настання конкретних правових наслідків у відповідних правовідносинах з огляду на розумну та передбачувану стабільність норм права» (абз. 5, 6 підп. 4.1 п. 4 мотивувальної частини).

А відповідно до рішення Конституційного Суду України (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019), особливо важливо дотримуватися ясності і недвозначності норм, які визначають кримінальну відповідальність, зважаючи на специфіку кримінального закону та наслідки притягнення до кримінальної відповідальності, «адже притягнення до такого виду юридичної відповідальності пов'язане з можливими істотними обмеженнями прав і свобод людини» (абз. 7 п. 3 мотивувальної частини).

Зазначимо, що у рішенні у справі «Новік проти України» (Novik v. Ukraine) від 18 грудня 2008 року (заява № 48068/06) Європейський Суд з прав людини вказав: «...якщо йдеться про позбавлення свободи, надзвичайно важливим є забезпечення загального принципу юридичної визначеності. Вимога «якості приписів права» в розумінні п. 1 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року означає, що якщо національний закон дозволяє можливість позбавлення свободи, такий закон має бути достатньо доступним, чітко сформульованим і передбаченим у застосуванні, щоб виключити будь-який ризик свавілля» (§ 19).

Конституційний Суд України виходить із того, що Кримінальним кодексом України (ст. 375) не подано критеріїв, за якими можливо би було визначити, який вирок, рішення, ухвала або постанова судді (суддів) є *«неправосудними»*, а також не розкрито змісту вислову *«завідомо неправосудний»*. Це зумовлює неоднозначне розуміння складу злочину, який кваліфікують за зазначеною нормою. Як вважає Конституційний Суд України, формулювання диспозиції ст. 375 Кримінального кодексу України допускає можливість зловживання нею у разі вчинення органами досудового розслідування дій, наслідком яких є притягнення до кримінальної відповідальності судді, котрий постановив судові рішення, яке, на думку слідчого, прокурора або будь-якої іншої особи, є *«неправосудним»* (зокрема, непогодження з рішенням).

У рішенні акцентовано на тому, що кримінальний закон повинен бути юридично визначений, ясний, недвозначний і передбачуваний. Саме це може гарантувати здійснення суддею правосуддя на засадах верховенства права та ефективної реалізації кожним конституційного права на судовий захист.

На підставі вищезазначеного Конституційний Суд України висноує, що ст. 375 Кримінального кодексу України суперечить Конституції України, зокрема, ч. 1 ст. 8. Водночас, відповідно до Конституції України (ч. 4 ст. 126), суддя не може бути притягнений до відповідальності за ухвалене ним судові рішення, крім того випадку, коли суддя вчинив злочин або дисциплінарний проступок.

Ключові слова: оцінні поняття; суддя; дисциплінарна відповідальність; законодавство; остаточне рішення; правозастосовна практика.

Постановка проблеми. Аналіз ст. 375 Кримінального кодексу України щодо сполучення слів *«завідомо неправосудне»*, яке запозичене зі ст. 176 Кримінального кодексу Української РСР 1960 року, у якій було встановлено відповідальність за винесення судьями з корисливих мотивів або іншої особистої заінтересованості *«завідомо неправосудного»* вироку, рішення, ухвали або постанови.

Метою статті є дослідження питань відповідальності за постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови.

Аналіз дослідження проблеми. Варто зазначити, що питанню кримінальної відповідальності за постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови присвятили свої дослідження такі науковці, як П. П. Андрушко, В. М. Бурдін, К. М. Гродзинська, С. Є. Дідик, О. О. Дудоров, В. М. Єднак, О. М. Калюжна, Н. Д. Квасневська, В. А. Козак, О. М. Овчаренко, Л. М. Палюх, О. П. Слободяник, В. І. Тютюгіна, В. Д. Чабанюка та ін.

Як зазначають дослідники (зокрема, М. І. Хавронюк [4, с. 83–95]), згідно із законодавством Англії, Ірландії, Кіпру, за винесені ними рішення судді не несуть кримінальної відповідальності. В Андоррі, Італії, Ліхтенштейні, Норвегії, Португалії, Словенії, Швеції, Румунії, Угорщині, Хорватії судді взагалі не несуть кримінальної відповідальності за діяння, вчинені у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків (не беручи до уваги корупційних злочинів). У 2007 році із Кримінального кодексу Грузії було вилучено статтю «Винесення незаконного вироку чи іншого судового рішення». Відповідно до закону за це діяння грузинські судді можуть нести тільки дисциплінарну відповідальність. У кримінальних кодексах таких країн, як Литва, Польща, Словаччина, Австрія, Сан-Марино стосовно судді як суб'єкта загальних службових злочинів нічого не зазначено. За виконання прохання чи незаконне одержання подарунка (або будь-якої іншої вигоди), щоб здійснити або не здійснити певну дію, що стосується виконання функції судді, Кримінальний кодекс Албанії передбачає кримінальну відповідальність.

Відповідно до Кримінального кодексу Швейцарії суддя несе відповідальність за вимагання неправомірної вигоди чи її прийняття за дії, які суперечать (або не суперечать) його обов'язкам. Як можемо зазначити, у цих випадках йдеться про використання суддею своїх повноважень, дотримуючись корисливих мотивів.

Дослідження в історичному контексті ст. 375 Кримінального кодексу України дає підстави вважати її невдалим наслідуванням юридичної практики радянської держави. Радянська юридична та політична системи уможлилювали використання такої норми для контролю над суддями і впливу на них.

Конституційний Суд України виходить із того, що Кримінальним кодексом України (ст. 375) не подано критеріїв, за якими можливо би було визначити, який вирок, рішення, ухвала або постанови судді (суддів) є «неправосудними», а також не розкрито змісту вислову «завідомо неправосудний». Це зумовлює неоднозначне розуміння складу злочину, який кваліфікують за зазначеною нормою.

Виклад основного матеріалу. Багато проблем, які стосуються питань тлумачення оцінних понять у практиці Вищої ради правосуддя, є недослідженими або дискусійними. Це, зокрема, стосується доцільності використання оцінних понять у регламентації підстав для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності та їх правильне трактування [1, с.14].

Відповідно до прецедентної практики Європейського Суду з прав людини, існування оцінних понять у праві є допустимим, якщо нечітка норма відповідатиме таким вимогам:

- доступності (закон належно оприлюднений);
- передбачуваності (норма, що не має чіткого формального вираження, все ж має давати можливість особі, після відповідних консультацій з юристом або ознайомлення з судовою практикою, із достатньою точністю визначити юридичні наслідки своїх дій) [2, с. 96].

Європейський Суд з прав людини визначає вимоги й до судового акта, у якому роз'яснюється зміст оцінних понять:

- остаточне судове рішення щодо певного питання не повинно ставитися під сумнів;
- тлумачення правового положення, що містить оцінне поняття, повинно бути досить чітким у переважній більшості справ, які розглядали національні органи [3, с. 116–123].

До питання щодо притягнення судді до відповідальності за ухвалене ним судове рішення

Розглядаючи питання визначеності законодавства, важливо зазначити рішення Конституційного Суду України від 11 червня 2020 року № 7-р/2020 у справі за конституційним поданням 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) ст. 375 Кримінального кодексу України. Цим рішенням Конституційний Суд України визнав такою, що не відповідає Конституції України ст. 375 Кримінального кодексу України.

Конституційний Суд України встановив, що конституційні приписи щодо незалежності суддів нівелюються внаслідок юридичної невизначеності ст. 375 Кримінального кодексу України.

Суб'єкт права на конституційне подання звернувся до Конституційного Суду України, оскільки вважав, що сполучення слів «*завідомо неправосудного*» є оцінним, його зміст законодавчо не визначений. Зважаючи на це, зміст вислову «*завідомо неправосудний*» не забезпечує передбаченості застосування ст. 375 Кримінального кодексу України.

Відповідно до п. 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України № 7-р/2020, вирішуючи порушене у конституційному поданні питання, Конституційний Суд України виходить із того, що:

- в Україні визнається і діє принцип верховенства права (ч. 1 ст. 8 Конституції України);
- державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (ч. 1 ст. 6 Конституції України).

Конституційний Суд України у Рішенні від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016 зазначив, що «метою функціонального поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову є, зокрема, розмежування повноважень між різними органами державної влади, що означає самостійне виконання кожним із них своїх функцій та здійснення повноважень відповідно до Конституції та законів України» (абз. 2 підп. 2.1 п. 2 мотивувальної частини).

Конституцією України визначено:

- органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у певних межах і згідно із законами України (ч. 2 ст. 6);
- органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та способом, що передбачені Конституцією та законами України (ч. 2 ст. 19);
- права і свободи людини і громадянина захищаються судом (ч. 1 ст. 55);
- правосуддя в Україні здійснюють винятково суди;
- делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються (ч. 1, 2 ст. 124);
- суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалене ним судове рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку (ч. 4 ст. 126).

На підставі аналізу положень ст. 6, 8, 19, ч. 1 ст. 55, ст. 124, 126 Конституції України можна вважати, що суспільні відносини у сфері правосуддя перебувають під конституційним захистом, щоб не допустити дій, що суперечать меті правосуддя, та запобігти постановленню судового рішення, яке за своєю суттю не може бути актом правосуддя.

Вирішуючи порушене у конституційному поданні питання, Конституційний Суд України зазначає, що аналіз цієї статті Кримінального кодексу України дає підстави стверджувати, що сполучення слів «*завідомо неправосудне*» запозичене зі ст. 176 Кримінального кодексу Української РСР 1960 року, у якій було встановлено відповідальність за винесення суддями з корисливих мотивів або іншої особистої заінтересованості «*завідомо неправосудного*» вироку, рішення, ухвали або постанови.

Дослідження в історичному контексті ст. 375 Кримінального кодексу України дає підстави вважати її невдалим наслідком юридичної практики радянської держави. Радянська юридична та політична системи уможлилювали використання такої норми для контролю над суддями і впливу на них.

Варто зазначити, що питанню кримінальної відповідальності за постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови присвятили свої дослідження такі науковці, як П. П. Андрушко, В. М. Бурдін, К. М. Гродзинська, С. Є. Дідик, О. О. Дудоров, В. М. Єднак, О. М. Калюжна, Н. Д. Квасневська, В. А. Козак, О. М. Овчаренко, Л. М. Палюх, О. П. Слободяник, В. І. Тютюгіна, В. Д. Чабанюка та ін.

Як зазначають дослідники (зокрема, М. І. Хавронюк [4, с. 83–95]), згідно із законодавством Англії, Ірландії, Кіпру, за винесені ними рішення судді не несуть кримінальної відповідальності. В Андоррі, Італії, Ліхтенштейні, Норвегії, Португалії, Словенії, Швеції, Румунії, Угорщині, Хорватії судді взагалі не несуть кримінальної відповідальності за діяння, вчинені у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків (не беручи до уваги корупційних злочинів). У 2007 році із Кримінального кодексу Грузії було вилучено статтю «Винесення незаконного вироку чи іншого судового рішення». Відповідно до закону, за це діяння грузинські судді можуть нести тільки дисциплінарну відповідальність. У кримінальних кодексах таких країн, як Литва, Польща, Словаччина, Австрія, Сан-Марино стосовно судді як суб'єкта загальних службових злочинів нічого не зазначено. За виконання прохання чи незаконне одержання подарунка (або будь-якої іншої вигоди), щоб здійснити або не здійснити певну дію, що стосується виконання функції судді, Кримінальний кодекс Албанії передбачає кримінальну відповідальність.

Відповідно до Кримінального кодексу Швейцарії, суддя несе відповідальність у разі вимагання неправомірної вигоди чи її прийняття за дії, які суперечать (або не суперечать) його обов'язкам. Як можемо зазначити, у цих випадках йдеться про використання суддею своїх повноважень, дотримуючись корисливих мотивів. Серед кваліфікуючих обставин, окрім тяжких наслідків, названо винесення незаконного вироку суду, яким особу засуджено до позбавлення волі. А Кримінальний кодекс Вірменії відповідальність судді за винесення ним завідомо неправосудного судового акта визначає, зокрема, у разі наявності у судді корисливого чи іншого особистого мотиву. Якщо суддя умисне виніс неправосудний вирок, ухвалу або постанову, змушував особу шляхом погроз чи інших незаконних дій давати свідчення або укладати угоду про визнання своєї вини, змушував експерта надати неправильний висновок або змушував перекладача подавати неправильний переклад, то Кримінальний кодекс Молдови такі дії трактує як злочини. Якщо суддя виніс завідомо неправосудний судовий акт або порушив закон із метою одержання майнової вигоди іншою особою або завдав шкоди іншій особі, то відповідно до Кримінального кодексу Сербії він повинен нести відповідальність. Кримінальний кодекс Естонії також визначає відповідальність за винесення суддею завідомо незаконного судового рішення.

Варто зазначити, що за умисне винесення незаконного вироку чи постанови Кримінальний кодекс Латвії визначає відповідальність судді. Відповідно до цього кодексу, обтяжують це діяння такі обставини: корисливі мотиви, вчинення його під час розгляду справ про тяжкі та особливо тяжкі злочини і фальсифікація доказів; завідомо незаконне взяття під варту; завідомо незаконне затримання чи привід, вчинені з помсти, корисливих чи інших особистих мотивів, а також за фальсифікацію доказів, зокрема їх свідоме приховування.

Згідно із Кримінальним кодексом Болгарії, суддя нестиме покарання, якщо отримав подарунок чи іншу вигоду, а також у тому разі, якщо допоміг особі, яка винна у вчиненні злочину, уникнути кримінального переслідування або залишитися непокараною. Кримінальний кодекс Туреччини карає суддю за винесення незаконного та упередженого стосовно особи вироку або рішення. Особливим є покарання у тому випадку, якщо суддя вимагав хабаря чи отримання іншої вигоди шляхом зловживання службовим становищем. Суддя нестиме покарання, якщо отримав хабар, виявляв недбалість чи виконував обов'язки неналежно, зокрема тоді, якщо зволікав із виконанням своїх обов'язків. А відповідно до Кримінального кодексу Франції, суддя буде покараний, якщо, отримавши відповідне процесуальне звернення, злісно відмовлявся здійснити правосуддя, вимагав (чи отримав) подарунків або інших переваг за вчинення чи невчинення певних дій, які належать до його обов'язків. За вимагання або отримання хабаря під час виконання своїх служ-

До питання щодо притягнення судді до відповідальності за ухвалене ним судове рішення

бових обов'язків, відповідно до Кримінального кодексу Німеччини, суддя також нестиме відповідальність. Зауважимо, Кримінальним кодексом Іспанії злочинами проти судової влади визначено такі дії: якщо суддя виніс незаконний вирок чи рішення, відмовився винести вирок чи рішення без законної причини або аргументуючи нібито неясністю, недостатністю закону чи наявністю прогалин у законі, а також якщо суддя злісно затягував правосуддя, щоб досягнути будь-якої незаконної мети.

Отже, як можемо зауважити, у вищенаведених країнах кримінальне законодавство передбачає відповідальність судді за винесення певного судового рішення та за інші вчинені ним діяння, пов'язані з виконанням його службових обов'язків.

В Україні як у демократичній державі законодавство має відповідати критеріям і принципам, що визначені Конституцією України. Це, зокрема, принципів верховенства права. Вимогою верховенства права, як встановив Конституційний Суд України, є дотримання принципу юридичної визначеності. Цей принцип зумовлює однакове застосування норми права, а також унеможливлення її довільного трактування. Юридична визначеність норми права є ключовою умовою забезпечення кожному ефективного судового захисту незалежним судом.

Відповідно до рішення Конституційного Суду України (від 20 червня 2019 року № 6-р/2019), юридична визначеність охоплює такі складові частини, як чіткість, зрозумілість, однозначність норм права. Згідно з цим рішенням, «законодавець повинен прагнути до чіткості та зрозумілості у викладенні норм права. Кожна особа відповідно до конкретних обставин має орієнтуватися в тому, яка саме норма права застосовується у певному випадку, та мати чітке розуміння щодо настання конкретних правових наслідків у відповідних правовідносинах з огляду на розумну та передбачувану стабільність норм права» (абз. 5, 6 підп. 4.1 п. 4 мотивувальної частини).

А відповідно до рішення Конституційного Суду України (від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019), особливо важливо дотримуватися ясності і недвозначності норм, які визначають кримінальну відповідальність, зважаючи на специфіку кримінального закону та наслідки притягнення до кримінальної відповідальності, «адже притягнення до такого виду юридичної відповідальності пов'язане з можливими істотними обмеженнями прав і свобод людини» (абз. 7 п. 3 мотивувальної частини).

Зазначимо, що у рішенні у справі «Новік проти України» (Novik v. Ukraine) від 18 грудня 2008 року (заява № 48068/06) Європейський Суд з прав людини вказав: «...якщо йдеться про позбавлення свободи, надзвичайно важливим є забезпечення загального принципу юридичної визначеності. Вимога «якості приписів права» в розумінні п. 1 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року означає, що якщо національний закон дозволяє можливість позбавлення свободи, такий закон має бути достатньо доступним, чітко сформульованим і передбаченим у застосуванні, щоб виключити будь-який ризик свавілля» (§ 19).

Конституційний Суд України виходить із того, що Кримінальним кодексом України (ст. 375) не подано критеріїв, за якими можливо би було визначити, який вирок, рішення, ухвала або постановова судді (суддів) є «неправосудними», а також не розкрито змісту вислову «завідомо неправосудний». Це зумовлює неоднозначне розуміння складу злочину, який кваліфікують за зазначеною нормою.

Як вважає Конституційний Суд України, формулювання диспозиції ст. 375 Кримінального кодексу України допускає можливість зловживання нею у разі вчинення органами досудового розслідування дій, наслідком яких є притягнення до кримінальної відповідальності судді, котрий постановив судові рішення, яке, на думку слідчого, прокурора або будь-якої іншої особи, є «неправосудним» (зокрема, непогодження з рішенням).

У рішенні акцентовано на тому, що кримінальний закон має бути юридично визначений, ясний, недвозначний і передбачуваний. Саме це може гарантувати здійснення суддею правосуддя на засадах верховенства права та ефективної реалізації кожним конституційного права на судовий захист.

На підставі вищезазначеного Конституційний Суд України висновок, що ст. 375 Кримінального кодексу України суперечить Конституції України, зокрема, ч. 1 ст. 8. Водночас відповідно до Конституції України (ч. 4 ст. 126) суддя не може бути притягнений до відповідальності за ухвалене ним судові рішення, крім того випадку, коли суддя вчинив злочин або дисциплінарний проступок.

Європейська комісія «За демократію через право» у доповіді стосовно незалежності судової влади (була схвалена на 82-му пленарному засіданні, яке відбулось 12–13 березня 2010 року), визначаючи межі «функційного імунітету суддів», трактувала його як імунітет від кримінального переслідування за діяння, вчинені під час виконання суддею своїх функційних обов'язків, окрім умисних злочинів, зокрема пов'язаних з одержанням хабаря (п. 61).

Отже, можемо зазначити, що суддю може бути притягнуто до кримінальної відповідальності лише у тому разі, якщо він умисно здійснив правопорушення, коли було наявне свавільне зловживання повноваженнями судді, що перешкоджало здійсненню правосуддя чи могло завдати шкоди іншим особам або суспільним інтересам, прикриваючись дотриманням закону.

Конституційний Суд України визнає, що будь-яке кримінальне обвинувачення щодо судді має ґрунтуватися на приписах кримінального закону (чіткість, зрозумілість, однозначність і передбачність) за умови визнання гарантій незалежності судді у процесі здійснення правосуддя.

Конституція України до основних засад судочинства відносить, зокрема, обов'язковість судового рішення (п. 9 ч. 2 ст. 129). Як зазначено уч. 1 ст. 29-1 Конституції України, судові рішення є обов'язковим до виконання.

У Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів (від 17 листопада 2010 року № CM/Rec (2010) 12 подано, що «рішення суддів не можуть підлягати будь-якому перегляду поза межами апеляційних процедур, закладених у законодавстві»; «за винятком рішень про амністію, помилування або подібних заходів, виконавча влада та законодавча влада не повинні ухвалювати рішення, що скасовують судові рішення» (§ 16, 17 додатку до Рекомендації).

Щодо перегляду судового рішення закон визначає відповідні процедури судочинства, які передбачають оскарження судового рішення та надання йому юридичної оцінки компетентним судом. Згідно із Конституцією України, інші органи державної влади не мають таких повноважень стосовно перевірки судового рішення в позасудовому порядку та визнання такого рішення «неправосудним».

Як визнає Конституційний Суд України, ухвалене остаточне судові рішення не може бути переглянуто, за винятком випадків його перегляду відповідним судом, що визначено процесуальними законами. Це унеможливає оцінювання такого рішення слідчим, прокурором у процесі вчинення ними дій, наслідком яких є притягнення судді до кримінальної відповідальності.

Ефективна реалізація права на судовий захист залежить від багатьох чинників системи судоустрою та судочинства. Значною мірою від того, чи забезпечені гарантії незалежності суддів у процесі здійснення правосуддя.

Конституція України (ч. 1, 2 ст. 126, ч. 1 ст. 129) гарантує:

- незалежність і недоторканність судді;
- будь-який вплив на суддю забороняється;
- здійснюючи правосуддя, суддя є незалежним і керується верховенством права.

Конституційний Суд України визнав, що «закріплення на конституційному рівні положення, відповідно до якого правосуддя в Україні здійснюють виключно суди, та положення щодо незалежності суддів створює найважливішу гарантію додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина». Це головню спрямоване на те, щоб створити ефективний механізм виконання покладених на судову владу завдань. Ці завдання передусім спрямовані на те, щоб захищати права і свободи людини і громадянина, а також на те, щоб забезпечувати верховенство права та конституційного ладу в країні (абз. 4 підп. 3.1 п. 3 мотивувальної частини Рішення від 4 грудня 2018 року № 11-п/2018).

До питання щодо притягнення судді до відповідальності за ухвалене ним судове рішення

Покликаючись на ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 року), у Рекомендації мовиться, що забезпечення незалежності судової влади спрямоване, щоб гарантувати кожній особі реалізацію основоположного права на те, щоб розгляд справи здійснював справедливий суд лише на законній підставі, не допускаючи будь-якого стороннього впливу (§ 3 додатку до Рекомендації).

Запровадження кримінальної відповідальності за постановлення *«завідомо неправосудного»* судового рішення викликає деякі ризики та створює певні можливості для впливу на суддів. Це зумовлено нечіткістю і неоднозначністю диспозиції ст. 375 Кримінального кодексу України.

Конституційний Суд України вважає, що, відповідно до гарантованого Конституцією України принципу незалежності суддів, оспорювані положення Кодексу, якими визначено діяння, котрі вважають злочинами, суб'єктом яких є суддя, мають бути законодавцем відповідно сформульовані. Це спрямоване на те, щоб чи державний орган, чи будь-яка посадова особа не могли використати їх таким способом, щоб вплинути на суддю та втрутитися у здійснення ним правосуддя. Зважаючи на юридичну невизначеність ст. 375 Кримінального кодексу України, значною мірою нівелюються конституційні приписи щодо незалежності суддів.

Як стверджує Конституційний Суд України, ст. 375 Кримінального кодексу України суперечить принципів верховенства права, зокрема юридичній визначеності. Та водночас не узгоджується із принципами незалежності суддів, обов'язковості судового рішення. Отже, як можна вважати, ст. 375 Кримінального кодексу України суперечить ч. 1 ст. 8, ч. 1, 2 ст. 126, ч. 1 п. 9 ч. 2 ст. 129 Конституції України [5].

Вища рада правосуддя акцентує, що треба забезпечити такі умови, щоб про притягнення суддів до кримінальної відповідальності за їхні протиправні дії законодавство визначало гарантії, які б запобігали впливу на незалежність та неупередженість суддів. Якщо із Кримінального кодексу України вилучити ст. 375, то це дасть можливість привести функціональний імунітет судді відповідно до міжнародних стандартів.

Якщо правопорушення вчинено умисно, наявне свавільне зловживання повноваженнями судді, що перешкоджає здійсненню правосуддя чи переслідує нелегітимні цілі (заподіяння шкоди іншим особам або суспільним інтересам тощо), прикриваючись виконанням вимог закону, – лише у такому випадку суддю може бути притягнуто до кримінальної відповідальності.

Під час онлайн-зустрічі на тему «Консультації щодо стандартів Ради Європи стосовно притягнення судді до кримінальної відповідальності за постановлення неправосудного рішення» на цих питаннях було зосереджено важливу увагу. Цю онлайн-зустріч було організовано за підтримки проєктів Ради Європи «Підтримка впровадженню судової реформи в Україні» та «Дотримання прав людини в системі кримінальної юстиції України». Її проводили у режимі відеоконференції 23 листопада 2020 року. У ній взяли участь представники органів судової влади, експерти Ради Європи, народні депутати України, а також представники міжнародних організацій.

Моніторингова місія ООН з прав людини надала Вищій раді правосуддя аналітичну довідку щодо незалежності суддів, які стикаються із кримінальним переслідуванням за неправосудні рішення. Висновки і рекомендації Моніторингової місії ООН щодо приведення національного законодавства в цій сфері до міжнародних стандартів надіслані до Верховної Ради України.

Висновки Моніторингової місії ООН з прав людини, як зазначено в аналітичній довідці, засвідчують наявність випадків здійснення тиску на суддів з боку прокурорів шляхом проведення розслідувань за ст. 375 Кримінального кодексу України.

Законодавство України містить гарантії захисту суддів від свавільного кримінального переслідування. Однак, незважаючи на це, недоліки цих гарантій збільшували проблеми, спричинені ст. 375 Кримінального кодексу України. Варто зазначити, що ці гарантії стосуються затримання, тримання під вартою та письмового повідомлення про підозру. Проте ці гарантії не захищали суддів від безпідставної реєстрації кримінального провадження щодо них. Зважаючи на те, що захищеними від свавільного початку розслідування кримінальних правопорушень були лише судді

Вищого антикорупційного суду. З огляду на те, що судді інших судів не мають того самого рівня захисту, оскільки Верховна Рада України звузила коло уповноважених на це посадових осіб до Генерального прокурора. Тому будь-яка особа, у разі виявлення незадоволення їхніми рішеннями, могла зумовити початок розслідування стосовно них згідно із ст. 375 Кримінального кодексу України. Як свідчать висновки Моніторингової місії, вищенаведені кримінальні провадження чинили тиск на суддів або призводили до конфлікту інтересів.

Моніторингова місія ООН з прав людини вітає рішення Конституційного Суду України, яким ст. 375 Кримінального кодексу України визнано такою, що не відповідає Конституції України, з огляду на висновок про можливість перегляду судових рішень лише в межах процедури оскарження. Це має вилучити аналіз судових рішень щодо «неправосудності» цих рішень у межах окремих проваджень.

На пів року відтермінувавши набуття чинності Рішенням Конституційного Суду України від 11 червня 2020 року № 7-р/2020, Верховна Рада України отримала можливість для розгляду законодавчих ініціатив. У травні–червні 2020 року проекти законів були зареєстровані у Верховній Раді України.

Верховній Раді України з боку Моніторингової місії ООН з прав людини були надані такі рекомендації:

- утриматися від голосування за проекти законів, що передбачають повернення кримінальної відповідальності суддів за постановлені ними рішення (відповідно до міжнародних стандартів та Рішення Конституційного Суду України від 11 червня 2020 року);

- розглянути питання щодо внесення до Кримінального процесуального кодексу України змін, які б звузили коло осіб, котрі би мали право розпочинати розслідування кримінальних правопорушень, які вчинили судді, до вищих посадових осіб Офісу Генерального прокурора [6].

У щорічних доповідях (за 2017, 2018, 2019 роки) про стан забезпечення незалежності в Україні Вища рада правосуддя акцентувала, що із Кримінального кодексу України варто вилучити ст. 375. Це зумовлено і обгрунтовано тим, що були виявлені випадки зловживання слідчими і прокурорами повноваженнями щодо внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про вчинення суддею злочину, передбаченого ст. 375 Кримінального кодексу України, з метою тиску на суд. У рішеннях про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя Вища рада правосуддя наголошувала, що притягнення судді до кримінальної відповідальності в механізмі стримувань та противаг у системі поділу влади в Україні є однією з форм контролю за діяльністю носіїв судової влади, завданням якої має бути досягнення балансу між засадами незалежності й недоторканності суддів та кримінальною відповідальністю в разі вчинення кримінально караного протиправного діяння.

Висновки. Внесення слідчим, прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про вчинення суддею кримінального правопорушення під час здійснення правосуддя є можливим, якщо виявлено ознаки такого кримінального правопорушення, які будуть достатніми для подальшого повідомлення судді про підозру та складення і направлення до суду обвинувального акта у максимально короткий термін. Суддя, як і представник будь-якої іншої професії, може припуститися помилки. Такі помилки мають бути виправлені у процесі перегляду судових рішень судами вищих інстанцій. Тлумачення закону, оцінювання фактів та доказів, які здійснюють судді для вирішення справи, не повинні бути приводом для цивільної або дисциплінарної відповідальності, за винятком випадків злочинного наміру або грубої недбалості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Веренкіотова О. В. Зміст оціночних понять в юридичній науці. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 5. С. 14–19.

До питання щодо притягнення судді до відповідальності за ухвалене ним судове рішення

2. Квасневська Н. Д. Законодавство країн Європи про кримінальну відповідальність суддів за неправосудність. *Судова Апеляція*. 2009. № 2 (15). С. 90–98.
3. Рішення ЄСПЛ «Брумареску проти Румунії» від 22 січня 2001 р. URL: <http://www.ourcourt.ru>. Рішення ЄСПЛ «Гавенда проти Польщі» від 14 березня 2002 р. *Практика Європейського суду з прав людини: рішення у справі: коментарі*. 2002. № 2. С. 116–123.
4. Хавронюк М. І. Кримінальна відповідальність за постановлення суддею неправосудного судового рішення: міжнародні стандарти, законодавство України та інших держав Європи. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2019. Т. 4. С. 83–95.
5. Рішення Конституційного Суду України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-20#n2>
6. Лист Моніторингової місії ООН з прав людини від 17 грудня 2020 року № 0/2280/20201217.

REFERENCES

1. Verenkiotova O. V. *Zmist otsinochnykh poniat v yurydychnii nautsi*. Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo. 2008. No. 5. P. 14–19. [In Ukrainian].
2. Kvasnevska N. D. *Zakonodavstvo krain Yevropy pro kryminalnu vidpovidalnist suddiv za nepravosudnist*. Sudova Apeliatsiia. 2009. No. 5. (15). P. 90–98. [In Ukrainian].
3. *Rishennia YeSPL «Brumaresku proty Rumunii» vid 22 sichnia 2001 r.* URL: <http://www.ourcourt.ru>. Rishennia YeSPL «Havenda proty Polshchi» vid 14 bereznia 2002 r. *Praktyka Yevropeiskoho sudu z prav liudyny: rishennia u spravi: komentari*. 2002. No. 5. 2. P. 116–123. [In Ukrainian].
4. Khavroniuk M. I. *Kryminalna vidpovidalnist za postanovlennia suddeiu nepravosudnoho sudovoho rishennia: mizhnarodni standarty, zakonodavstvo Ukrainy ta inshykh derzhav Yevropy*. Naukovi zapysky NaUKMA. Yurydychni nauky. 2019. T. 4. P. 83–95. [In Ukrainian].
5. *Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-20#n2> [In Ukrainian].
6. *Lyst Monitorynhovoi misii OON z prav liudyny vid 17 hrudnia 2020 roku No. 5. 0/2280/20201217*. [In Ukrainian].

Дата надходження: 10.11.2023 р.

Nazar Hdanskyi

Western Ukrainian National University,
teacher of the Department of Criminal Law and Procedure,
Doctor of Philosophy in Law
gdanski1@ukr.net

ON THE QUESTION OF HOLDING A JUDGE TO RESPONSIBILITY FOR A JUDICIAL DECISION ADOPTED BY HIM

Titan of labor Ivan Franko and Metropolitan Andrey Sheptytskyi wrote: «Love Ukraine not with a stream of loud and noisy phrases, but with quiet and tireless work. Loud, phraseological and, to a greater extent, insincere, because patriotism not supported by deeds must give way to respectable, silent, but deeply felt patriotism, which manifests itself not in words, but in work».

Under the influence of information and political campaigns, society often uncritically accepts as its own the populist and dangerous words of public figures who, not knowing the true state of affairs in the judicial system of Ukraine and having never worked there for a single day, call themselves «experts» and undertake its «reform». In the absence of objective and reliable information about the level of trust in the judiciary and the impact of legislative changes on it, such persons, guided by their own reputational interests, form a false impression in society about the activities of the courts. This, in particular, concerns the expediency of using evaluative concepts in the regulation of the grounds for bringing judges to disciplinary responsibility and their correct interpretation.

The Law of God was not chosen as an epigraph to the article by chance, because it was constructed precisely with the use of evaluative concepts, the key ones of which are «love» and «neighbor». And if the Lord Himself resorted to evaluative concepts in order to write the New Testament (agreement) with man, then it is useless to think that we, people, will be able to do without using this technique of legal technique.

In Ukraine, as a democratic state, legislation must meet the criteria and principles defined by the Constitution of Ukraine. These are, in particular, the principled rule of law. The requirement of the rule of law, as established by the Constitutional Court of Ukraine, is compliance with the principle of legal certainty. This principle presupposes the uniform application of the rule of law, as well as the impossibility of its arbitrary interpretation. Legal certainty of the rule of law is a key condition for providing everyone with effective judicial protection by an independent court.

According to the decision of the Constitutional Court of Ukraine (No. 6-r/2019 dated June 20, 2019), legal certainty includes such components as clarity, comprehensibility, and unambiguity of legal norms. According to this decision, «the legislator must strive for clarity and comprehensibility in the presentation of legal norms. Each person, in accordance with the specific circumstances, must orientate himself on which rule of law applies in a certain case, and have a clear understanding of the occurrence of specific legal consequences in the relevant legal relationship, taking into account the reasonable and foreseeable stability of the rules of law» (paragraphs 5, 6 sub. 4.1 clause 4 of the motivational part).

And according to the decision of the Constitutional Court of Ukraine (from February 26, 2019 No. 1-p/2019), it is especially important to adhere to the clarity and unambiguity of the norms that determine criminal responsibility, taking into account the specifics of the criminal law and the consequences of bringing to criminal responsibility, «because bringing to such type of legal responsibility is associated with possible significant limitations of human rights and freedoms» (par. 7, item 3 of the motivational part).

It should be noted that in the decision in the case «Novik v. Ukraine» (Novik v. Ukraine) dated December 18, 2008 (application No. 48068/06), the European Court of Human Rights stated: «...when it comes to deprivation of liberty, it is extremely important ensuring the general principle of legal certainty. The requirement of «quality of legal prescriptions» within the meaning of clause 1 of Art. 5 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950 means that if a national law allows the possibility of deprivation of liberty, such law must be sufficiently accessible, clearly formulated and foreseen in application to exclude any risk of arbitrariness» (§ 19).

The Constitutional Court of Ukraine proceeds from the fact that the Criminal Code of Ukraine (Article 375) does not provide criteria by which it would be possible to determine which sentence, decision, resolution or resolution of a judge (judges) is «unjust», as well as the meaning of the expression «knowingly unjust» has not been disclosed. This leads to an ambiguous understanding of the composition of the crime, which is qualified according to the specified norm.

According to the Constitutional Court of Ukraine, the wording of the provision of Art. 375 of the Criminal Code of Ukraine allows for the possibility of its abuse in the event that the authorities of the pre-trial investigation commit actions, the consequence of which is the bringing to criminal responsibility of the judge who issued a court decision that, in the opinion of the investigator, prosecutor or any other person, is «unjust» (in particular, disagreement with the decision).

The decision emphasizes that the criminal law must be legally defined, clear, unambiguous and predictable. This is what can guarantee the administration of justice by the judge on the basis of the rule of law and the effective implementation of everyone's constitutional right to judicial protection.

On the basis of the above, the Constitutional Court of Ukraine concludes that Art. 375 of the Criminal Code of Ukraine contradicts the Constitution of Ukraine, in particular, Part 1 of Art. 8. At the same time, in accordance with the Constitution of Ukraine (Part 4, Article 126), a judge cannot be held accountable for a court decision passed by him, except in the case when the judge committed a crime or a disciplinary offense.

Keywords: evaluative concepts; judge; disciplinary responsibility; legislation; final decision; law enforcement practice.